

Celalettin YANIK*

Postmodern Siyaset Anlayışı ve Çokkültürlülük**

Özet

Çokkültürlülük teorik açıdan farklı dünsel arka planlara sahiptir. Bu dünsel arka planlardan biri postmodernizmdir. Postmodernizmin ço ulculuk, farklılık vb. söylemleri çokkültürlülük dünsesinin ekillenmesine katkıda bulunmu tur. Bu anlamda, bu makalede, çokkültürlülük ile postmodernizm arasındaki ayrımlıklar ve farklılıklar üzerinde duruldu u gibi, farklılık söyleminin nasıl ve ne ekilde de erlendirildi i ele alınacaktır.

Anahtar Sözcükler

Çokkültürlülük, Postmodernizm, Farklılık, Modernizm, Aidiyetlikler.

Postmodern Political Understanding and Multiculturalism

Abstract

Multiculturalism has theoretically different intellectual backgrounds. This is one of the philosophical backgrounds of postmodernism. Postmodernism's pluralism, difference, and so on discourse has contributed to the shaping the idea of multiculturalism. In this sense, in this article will be discussed, sameness and differences between multiculturalism and postmodernism, the discourse of difference and how the assessment such as what was mentioned.

Key Words

Multiculturalism, Postmodernism, Difference, Modernism, Belongings.

Giri : Kavram Olarak Çokkültürlülük

Çokkültürlülük'ün kelime olarak sözlüklerde yer almasına kaynaklık eden siyasi ve toplumsal bir takım geli meler bulunmaktadır. Bu türden geli melere de inmeden önce kavramı daha iyi açıklayabilmek için tarihsel geçmi i hakkında bilgi vermek gerekmektedir. Çünkü "yeni bir sorunsalın ne ifade etti ini ve özgünlü ünü anlamının

* Ö r. Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

** Bu makale "Dünyadaki Çokkültürlülük Tartı maları Ba lamında Türkiye'de Çokkültürlülük: Ele tirel Bir De erlendirme" adlı doktora tezinde yer alan *Postmodernizm ve Çokkültürlülük* adlı bölümün gözden geçirilmesi ve geni letilmesi ile olu turulmu tur.

bir yolu, onu tarihsel bir çerçeveye yerle tirmek ve gelişimini koullayan ‘başlamade ikenleri’ni yeniden bulmaktır” (Doytcheva 2009: 15).

Çokkültürlü ve çokkültürlülük sıfat olarak ilk kez 1941 yılında İngiltere’de eski milliyetçiliklerin bir anlam ifade etmediği, önyargısız ve başsız bireylerden oluşan kozmopolit bir toplumu nitelemek için kullanıldı. Kavram, isim olarak, 1970’li yılların başlarında Avustralya ve Kanada’da bu toplumların bir özelliği olan kültürel çeşitliliği temsil eden devlet politikaları için kullanıldı (Doytcheva 2009: 15). Çokkültürlülük siyasi bir proje olarak ilk defa 1970’li yıllarda Kanada’da ulusal azınlıkların ve göçmenlerin kültürel, etnik, toplumsal ve siyasi taleplerine başlı olarak ortaya çıkmıştır. Başka bir ifadeyle çokkültürlülük, “1970’li yılların başında göç alan iki ülke, Avustralya ve Kanada hükümetlerinin yerli halkların ve göçmenlerin kültürel farklılıklarını temsil etmeye yönelik çokkültürlülük politikaları olarak adlandırdıkları politikaları benimsemesiyle doğmuştur. Daha sonraki on yılda İngiltere konu ulan demokratik ülkelere (Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya, Yeni Zelanda), daha sonra da Avrupa ve Latin Amerika’ya yayılmıştır” (Doytcheva 2009: 12). Başlamda, kavramın toplumsal ve siyasi alanda yer almasındaki temel etmen, uluslararası göç ve bu göçün yarattığı kültürel, dilsel, dinsel ve etnik taleplerdir. Ancak bugünün dünyasının ya amakta olduğu küreselleme süreci, ulus-devletin “evrensel yurttaşlık” anlayışının yarattığı problemler, etnik soykırımlar, milliyetçi hareketlerin yükselişi, kimliksel talepler, postmodernizmin “kültürel farklılık” vurgusu, radikal demokrasi anlayışı vb. olgular çokkültürlülük kavramının teorik planda ele alınabilmesine kaynaklık edebilmiştir. Kavram olarak çokkültürlülük farklı bakış açılarından ele alınabileceği gibi, teorik anlamda arka planını oluşturabilecek farklı etmenlere sahiptir. Bu etmenlerden en önemlisi ve aynı zamanda bu makalenin de temel referans noktasını teşkil eden postmodernizm, Batıda entelektüel ve siyasi alanlarda büyük bir dönüşümün/değişimin yaşanmasında önemli bir vetiredir. Başlamda postmodernizm ve çokkültürlülük arasındaki ilişki düzeyinin açıklanması, çokkültürlülük kavramının anlaşılmasında kolaylıklar sağlayabileceği gibi, bugünün dünyasında yaşamakta olan farklılıklara yönelik toplumsal ve siyasi ilişki düzeylerinin de teorik arka planları ekillendirilebilmesi olacaktır.

Postmodernizm

Postmodernizm,¹ Aydınlanmanın temel tez ve kabullerine karşı eleştirel bir tavır alır. Postmodernizm Aydınlanmaya teorik ve pratik açılarından karşı mıdır? sorusu anlamlıdır. Böyle bir soruyu soran Hollinger, bu türden bir soruya hem evet hem de hayır cevabının verilebileceği vurgusunda bulunarak şu açıklamayı yapar: “Aydınlanmanın sonucu olan doktrinlerden (günümüzde dogmalardan)-pozitivizm, değer bakımından yansızlık, bilimcilik (bilim ve teknolojiye körü körüne inanç besleme), maliyet fayda analizi, ütöpik tarih felsefesi, bütünlük ve birleştirme düğünceleri, bilimsel ve teknolojik bir gemeinschaft arayışı-söz edilmekteyse değer, bu

¹ Postmodernizm ilkelerini sunan ve üzerinde görüş bildiren temsilcilerin aynı görüşte oldukları temel esasların olmadığını burada belirtmek gerekmektedir. Çünkü “her şey bir yana, açık olan şu ki, postmodernist inancın, otuz dokuz ilkesi ya da postmodernist manifesto diye bir şey yok ki, ona bakıp içerdiği tasarımları tam anlamıyla belirleyebildiğimizden emin olalım” (Gellner 1994: 41).

takdirde postmodernizm Aydınlanmaya karşıdır. Fakat dürüstlük ve doğruluk ethosundan, ele tiri ve analizden, ölü dogmaların kökenlerinin gözler önüne serilmesinden, mevcut kabul ve pratiklerin, tehlikeli dogmalardan özgürle im adına, sürekli sorgulanıp a ılması söz ediyorsa, o zaman postmodernizm Aydınlanmaya karşıdır” (Hollinger 2005: 249). Fakat postmodernizm, doğa bilimlerinin evrensel geçerlilik iddialarıyla bu bilimlerin somutla tırması araçsal, nesnelle tirici ve indirgeyici-akılcılığına karşı çıkararak Aydınlanma akılcılığının uygarla tırıcı misyonunu ku kuyla karşılar. Bu ku kunun altında yatan temel faktörler Avrupa’da 20. yüzyılda gözlemlenen bir takım siyasal, dü ünsel olgu ve olaylarda aranmalıdır. Bu ba lamda, Avrupa’nın 20. yüzyıldaki siyasi tarihi, yani sava lar, soykırımlar, kurtulu sava ları, sömürgecilik namına yapılan vah etler, toplama kampları gibi Batı’nın ilerlemecili ine, iyimserli ine ve kendisinin barbarlı ın anti-tezi oldu u inancına gölge dü ürip modernizmin sorgulaması vb. durumlar postmodernizmin doğu una imkân tanımı tır. David West, Aydınlanmanın insano luna sa layacağı yararın aslında sava lar, felaketler ve soykırımlarla dolu bir tarihe kaynaklık etti ini vurgular. Aydınlanmanın tarihi “daha önce bir e i görülmemi iki yıkıcı dünya sava mı, fa izmin Almanya, talya ve spanya’daki yükseli ini ve ‘kar ılıklı yıkımın kesin oldu u’ dengeli bir nükleer sava deh eti tarafından beslenmi olan uzun süreli bir ‘So uk Sava ’ı ihtiva eder. Bu arada modern ve ‘aydınlanmı ’ Avrupa milletlerinin ‘barbar’ kom ularını uygarla tırmaya yönelik kolonyal misyonları inanılırılı mı yitirdi. Eski sömürgeci ulusal kurtulu hareketlerine terk edildi ve eski sömürgeci rejimlerin gaddarlıklarının hemen her yönde farkına varıldı. Yine de, altı milyondan fazla Yahudi, komünist, homoseksüel, çingene ve sakata (ve daha birçoklarına) uygulanan Nazi katliamı, uygarlı ın imtiyazlı bölgesi olarak Batı’nın tarihine ili kin kendini be enmi bir yoruma hepsinden daha sarsıcı bir biçimde, öldürücü bir darbe indirdi” (West 1998: 261-262). Öte yandan postmodern toplumun tercihlerinde Batı söz sahibi olup, yönlendirici güç medya ve ileti im a larıdır.² Tüm bu bilgiler i ında postmodernizmi u ekilde kısaca özetleyebiliriz: “genel geçerlik iddiası ta ıyan önermelerin reddedilmesi, dil oyunlarında, bilgi kaynaklarında, bilim adamı topluluklarında ço ulculu un ve parçalanmanın kabul edilmesi, farklılı ın ve çe itlili in vurgulanıp benimsenmesi, gerçeklik, hakikat, doğruluk anlayı larının tartışılmasına yol açan dilsel dönü ümün ya ama geçirilmesi, mutlak de erler anlayı ı yerine yoruma açık seçeneklerle karşı karşıya gelmekten çekinmemek; korkmamak; güvensizlik duymamak, gerçe i olabildi ince (sonsuz) yorumlamak, belirli bir zaman ve mekanın sözcüklerini kullanmak yerine kendi bütünlü ü, özerkli i içinde anlamaya çalı mak, insanı ruh-beden olarak ikiye bölen

² Ancak postmodernizm ile ilgili u ele tiriye de akılda tutmakta yarar vardır: “Postmodernite, yeni bir ça de ildir. Postmodernite her bakımdan modernite üzerindeki bir ‘asalak’ konumdadır; modernitenin ba arıları ve açmazlarıyla ya ar ve beslenir. Durumun yeni olan yanı, post-histoire’da geli en yeni tarihsel bilinçtir; yeni olan, hep imdide kalaca ımız ve aynı zamanda ondan sonrayı ya ayaca ımız sekindeki yaygın duygudur. Aynı jestle hem imdiye her zamankinden daha köklü biçimde sahiplenmi hem de imdiyle aramıza ele tirel bir mesafe koymu olunuz. Politik perspektiflerimizle aramızda yalnızca bu ölçüde ele tirel bir mesafe koymamızdan tatmin olmayan herkes, imdinin mutlak derecede yadsınmasının... her olasılıkta ya özgürlü ün tamamen kaybedilmesiyle ya da tam bir yıkımla noktalanaca mı aklında tutmalıdır. Üstelik her iki sonuç da postmodernin ötesine ta acak, daha doğu rusu ondan farklı bir ey olacaktır. Bu sonuçlar bütünüyle anti-modernist nitelikli olacaktır” (Heller & Feher 1993: 21).

anlayışlarla hesaplamak, tek ve mutlak doğrunun egemenliğini kırarak çıkmak” (Kale 2002: 35-36).³

Postmodernizm ile ilgili verilen bu bilgilerin, onun tarihsel ve toplumsal bir süreç içerisinde nasıl oluştuğuna ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır. Postmodernizmi nasıl ve hangi yönlerden ele aldığımız önemlidir. Bizim buradaki açıklamalarımız postmodernizmin, bir süreç olarak, siyaset ile bağlantı noktaları üzerine olacaktır. Siyaset bağlamında postmodernistlerin hangi tercihleri, doğruları ve eleştirileri olduğunu irdelenmesi, konunun çokkültürlülük ile arasında gerçekleşen asimetrik ilişkilerin de varlığını açıklama ya da anlama kolaylığı sağlayabilecektir.

Postmodernizm ve Siyaset

Doğru eylemi belirlemenin ölçüsü olmaksızın toplumsal problem nasıl çözülebilir ve bu problemlere nasıl çözümler üretilebilir (Murphy 2000: 165)? Postmodernizmin modernizmin büyük anlatılarına ya da toplumsal praksisin eleştirilerine dayalı düşünme tarzı, bu soruyu kendi içerisinde anlamlı kılmaktadır. Düşüncenin varolabilmesi ancak düşünce ile ilgili bir temel/zeminin var olmasını önceler, ki bu zemin de hem düşüncenin hem de söylemin oluşumu için bir önkoşuldur. Aynı zamanda, düşüncenin vücut bulabildiği bu zemin, modern siyasi ve toplumsal kurumların yarattığı bir bağa zemine de kaynaklık etmektedir. Siyasi ve toplumsal tasavvurun gerçekleşmesi böylesi bir düşünce zeminini olmadığında problem nasıl çözülebilir ve yine bu alana ilişkin çözümler nasıl önerilebilir? Bağca bir ifadeyle, bireyler/insanlar “tutumlarının uygun olup olmadığını yargılamaya muktedir değilse, kolektif çözümlerin etkileri azalır” mı (Murphy 2000: 165)? Buradaki temel unsur, postmodernistlerin tarihi ve bir anlamda “hakikati” ve de toplumsal bütünlükleri yapıbozumuna tabi tutmalarından ve saf olumsuz politika savunucuları sayılmalarından kaynaklanmaktadır (Murphy 2000: 165). Aynı zamanda görececi ele yaptıkları a priori vurgudan dolayı postmodernistler, “teorilerinin, tutarlı politik platforma tercüme edilmeye yeteneksiz olduğunu inanılmaktadır. Böyle bir durumda ise postmodern politik gündem, gerçekten çok mu anlaşılması” zordur (Murphy 2000: 166)?

Bu sorunun kökeninde saf olumsuz politika savunucuları olarak postmodernistler gerçekte, siyasal olan ile içli dışlı olduklarını varsaymadıklarının bir göstergesi konumundadır. Çünkü Murphy’ye göre postmodernistler, eleştiride bulduklarından inceden inceye, ancak adamakıllı politiktirler. O halde postmodernistler belirli bir zemin üzerinde kurulu modern siyasi paradigmayı eleştiriye tabi tuttıkları bir gerçekliktir; fakat bir diğer gerçeklik ise bu alanla ilgili yargıda bulunmamalarıdır. Ancak sorun bundan sonraki aşamada; bu eleştirilerin sonucunda bireyleri/insanları/toplulukları özgürlüğe götürecek bir formüllerinin olmayışındadır. Bu türden bir özgürlüğe götürecü formüllerin bulunmaması postmodernist eleştiriye kapı aralayabilmektedir. Postmodernistler “özgürleşme önerisinde bulunuyorlar, fakat alımlı şekilde değil” ve bununla bağlantılı olarak da “talimatsız bir siyaset felsefesi üretmektedirler” (Murphy 2000: 166-167). Ancak postmodernistlerde özgürleşme, “kilitlerin kaderi belirleme ve

³ Ancak bu tanımlama girişiminde unutulmaması gereken bir nokta bulunmaktadır: “Postmodernizm, dünyanın bir bölümüne ait bir kültürdür ve dünyanın bu bölümünün tipik bir özelliği olan, üst derecede tüketim ve zenginleşme bağlıdır. Bu, herkesin hayat tarzına uydurulamaz” (Bauman 2002: 60).

reddetme eylemi sergilemelerinin bir ürünüdür” (Murphy 2000: 177). Bu talimatsız siyaset felsefesinin içeri inde postmodernistlerin bir eylem programı ya da idare çabasının ana hatlarının çizilememesi yer almaktadır. Postmodernistlerin bu talimatsız siyaset felsefesine ili kin ele tiride bulunanların kritikleri, postmodernizmin “düzensizliklerin muhtemelen üretici herhangi bir eye nasıl götürülebilece ini sormalarından” kaynaklanmaktadır (Murphy 2000: 167). Aynı zamanda siyasi alana bir in a/yaratı gözüyle bakan postmodernistler, “her türlü siyasi tavrı sonuç niteli inde genellemelerden de il, belirsizliklerden, öznel yorumlardan ve çeli kilerden kaynaklandı ı vurgusunda bulunurlar. Siyasi kavrayı lar da e it ölçüde kesinlikten yoksun ve duruma ba lı niteliktedir. Siyasi kavrayı lar neden kesinlikten yoksundur? sorusuna; olgulara, hakikate ya da bilime dayanarak bir siyasi stratejinin bir ba kasından ‘daha iyi’ oldu una karar vermeyi sa layacak bir temel in olmadı ndan; bu yüzden ortaya çıkacak eyin kesin olmadı ı, bilakis deneme niteli inde oldu unu ve siyasi dünyanın kendilerinin de gözlemcinin gözünde olu an ‘in a’lardan ibaret olan bireyler, liderler ve takipçileri ile dolu olmasından kaynaklandı ı” üzerinde dururlar (Rosenau 1998: 224-225).

Düzensizlik, postmodernistlerin yönetimlerin nasıl devrilebilece ine yönelik çıkarsamalarda bulunmamalarından kaynaklanmaktadır. Çünkü postmodernistlerin “adaletle ya da hakkaniyete; ahlaki, özverili siyasi inançlar a ilama yolundaki herhangi bir arzuya ya da örnek niteli inde siyasi eylem biçimlerini te vik etme çabalarına yer yoktur” (Rosenau 1998: 225). üphesiz postmodernistler için “kurtulu devrimden önce” gerçekte ecektir (Murphy 2000: 167). Böyle bir durumun teorik temeli ise, “sembolik baskı” kanalıyla açıklanabilir. Sembolik baskıda, “baskı altında tutulanları, bu tür bir muameleye müstahak olduklarını ikna etmek çok daha etkilidir; farklı muamelelerin kurbanlarına durumlarını mantıksal açıdan gözden geçirek kaderlerine razı olmaları söylenir” (Murphy 2000: 167). Bu durumda baskı altında olan kim ya da kimlerdir? Bu soruyu iki ekilde ele almak gerekir: mevcut baskıyı deneyimleyenlerin varlı ı ve bu baskıyı ya adıklarını söyleme hakkını kendinde hissedenlerin durumu. Bu anlamda sembolik baskının sonucunda ma lup edilenler/fiili baskıya u rayanlar, “sembolik iddete maruz bırakılanlardır; akıl yürütme tarzları ve ki isel özellikleri kusurlu olarak reddedilmektedir. Baskıya u rayan insanlara mahrumiyetlerini açıklayacak sözde çürütülemez deliller sunulmaktadır” (Murphy 2000: 167-168). Böyle bir durumun portresini Edward Said Foucault’nun tezlerine uygun bir ekilde çözümler. Said’e göre Do u, Batı’nın üzerinde egemenlik kurma, onu yeniden yapıla tırma ve üzerinde otorite kurma tarzıdır (1998: 10). Böyle bir söylem ile Do ulular, “Batılıların de er vermedikleri özelliklere göre negatif bir kimli i benimsediler. Sözde olgular ve nedenler, bu toplumu alçaltmak için kullanıldı. Bu yüzden Do u, gözle görülür tarzda ideolojik olmayan bilim adamlarınca yaratılan bir idealdir” (Murphy 2000: 168). Temsilin maddi etkinli inin retorik gücü hakkındaki yorumlanabilecek Said’in kurgulanmı Do u argümanı, aynı zamanda, toplumsal kurumları tamamen temsilin di nda yer aldı ı dü ünülen hakikatlerde veya töz dü üncelerine gönderme yaparak temellendiren ve bu sayede bu kurumlara me ruiyet kazandıran klasik patriarkal ve kapitalist ideolojilere kar ı bir argüman oldu u da ifade edilebilir (Ryan 1999: 451). Fakat postmodernistler bir yargıda bulunmaya, özellikle politik durumla ilgili alanlarda, bir yargıda bulunmaktan kaçınmaktadır. Yalnızca ele tiri boyutuyla kendilerini sınırlandırmaktadırlar. Bir yargıda bulundu u takdirde postmodernler, postmodernizmin kendisine de bir etiket yapı tırılması fırsatını do urabilecektir. Böyle bir durumun aksine postmodernler, “modern, göreneksel yönelimlerden bahsederken bile yargıda

bulunmaktan kaçınırlar. Bu yönelimlere ‘kötü’, ‘baskıcı’, ‘sacı’ ya da ‘solcu’ gibi etiketler yapıtırmazlar. Modern siyasi sistemleri önyargılı, çarpık ya da emperyalist olarak gören her türlü analiz yargı bildiriyor olacaktır” (Rosenau 1998: 225).

Toplumsal kadastroda önem kazanan bir kavrama, sembolik baskı kanalıyla kapı aralamaktadır postmodernistler; bu da güç/iktidar ve bu gücün sahipleridir. Bu bağlamda, “eğer güç sahipleri bilimsel bilgiyi, en azından bilime eklemlenmiş formasyonu tekellerine alabilirlerse, dünceleri politikayı hızla egemenliği altına almaya başlayabilir. İhtiyaçları, eğer okullar, bu paradigmaya göre özetlenmiş itmenleri kabul eder ve ödüllendirirse, güçlülerce savunulan düncelere hiçbir zaman meydan okunmayabilir” (Murphy 2000: 168). Başka bir ifadeyle, postmodern söylemle “kotarılan eylem öncelikle bilgiyi Lyotard’ın da belirttiği gibi artık sadece gösterimsel önermeler kümesi olmaktan çıkarılıp; nasıl yapılacağı bilmenin, nasıl yapılacağı ve nasıl dinleneceğini yani öğrenileceğini bilmenin bir aracı haline getirilecektir. Yani kısaca bilgiler gerçekliği yorumlamanın, kişinin kendi doğrularına ulaşmasının olsa olsa araçları olacaktır. Böyle bir eylemde bireysel özgürlük, farklılık ve yaratıcılık olanak veren grup etkileşimi ve araçlarla amaçlara yönelik sürekli bir diyalog temel taşları olacaktır” (Kale 2002: 47-48). Bu türden bir eylem anlayışının siyasal düzenle bağlantısında tek bir söylemin egemenliğinin olmamasına, kendimizi ancak ‘ötekini’ anlamak aracılığıyla anlayabilmemize ve bu nedenle de ötekini dışlamamızın sadece çoklu bir anlamayı önleyemeyeceğini, bir bastırma da beraberinde getireceğini akıldan tutmayı örnekler. “Bunu önlemenin yolu, eylemi baştan sona bir diyalog; söylemi haline getirmektir ki, bireylere de bu yolla yaşam boyu gerçeklikle, gerçeklerle; yaşamla en iyi söylemleri yapma (gerçekle eklemlenme) olanakları sağlanmalıdır” (Kale 2002: 48). Meydan okuma, çokkültürlülük dolayımında gerçekle eklemlenmektedir; bu da Amerika Birleşik Devletleri’ndeki eylemde mevcut kanonik bilginin eleştirisi kanalıyla gerçekle eklemlenmektedir.

Baskı ile baskıya maruz kalan ikili ayrımı postmodernler açısından önemlidir. Fakat baskı, baskıya uğratılanlar üzerinde nasıl meşrulaştırılabilecektir? “Bir ırkın haklarından yoksun bırakılması, kesinlikle çok daha yüksek bir otoriteye teyit edilir. Ayrıca bu, hileyle gerçekleştirilmelidir... zulmedenlerin kurbanları hakkındaki ‘hakikati’ takdimleri sonucu, toplumsal kontrol nispeten açıktır. Egemenliğin kurbanları bu muameleyi kendi doğrularına uygun görürler. Bu insanlar, bir kez ağızlarını içselleştirmeye başladılar mı, daha ileri düzeyde ayrımla sonuçlanacak tarzda eylemde bulunmaya başladılar” (Murphy 2000: 168-169). Baskı sağlayan kurucu politik söylemin gerçekleştirilebilmesi ise, postmodernistlere göre, insanlar arasında ve yine bununla bağlantılı olarak, bütün politik faaliyet gündelik alan içerisinde gerçekleştirilir (Murphy 2000: 177-178).

Baskının kaynaklandığı politik söylem ile kurulmaya çalışılan siyasal düzenin, politik alanın yıkımı ve bu alana dair müdahale, yönetim periferisiyle sınırlanmamalıdır. İnsanlara düncelerini ifade etme imkânı vermek yeterli değildir; daha da önemlisi, olayların gidişini belirlemeye muktedir de olmalıdır (Murphy 2000: 178). Bu noktada bireylerin politik alana nasıl müdahale edebileceği sorunu ortaya çıkmaktadır. Postmodernistler bu soruna karşılık olarak demokratikleme kavramını önerir. Demokratikleşmenin düzeyi ise, bütün bir politik sürecin demokratikleşmesidir. Demokratikleşecek olan bütün politik süreç hem hiyerarşileri yıkabilecek hem de “baskıcı olmayan söylem kuralları”nın geliştirilebilmesine olanak tanıyacaktır. Bütün politik sürecin demokratikleşmesinin bir diğer avantajı ise, “yönetimin, içine

girilebilir, sorumlu, çok yönlü ve esnek” olmasına fırsat tanıyabilmesidir. Ancak postmodernistler politikayı, “toplumsal anlam sorununa cevaptan çok, teknik bir şey olarak görürler. Politik faaliyet toplumsal sürekliliği sağlamak için eski yönteminden çok, kişisel ve toplumsal varoluşun anlamıyla ilgili sorunlara yönelinmelidir” (Murphy 2000: 182).

bu halde politika ya da politik faaliyet bir imkânsızlığı ilgilendirilmekte ve aynı zamanda belirli sınırları ve anlamları tanımlamaktadır. Postmodernistlere göre tohum-burada topluma-filizlenme imkânı verilir; kendiliğinden gelişme ise teşvik edilir (Murphy 2000: 180). Bu anlamda politik ideal de yoktur ve bundan dolayı da yönetimin temeli, toplumsal idealleri doğuran yaratıcılıktır/insandır ve aynı zamanda her yönetim zorunlu olarak çok teoriktir veya yaratılan bir şeydir (Murphy 2000: 183).

Yönetim veya politik söylem, bu anlamı içerisinde, bir şey ise sonuçta bir konsensüs ile sonuçlanması gerekmektedir. Bu konsensüsün gerçekleşmesi egotizm ile de ilgili, farklılıkların korunması ile ilgilidir. Bunun yanı sıra, postmodernizm, anlamların ve siyasi inançların çok yönlü ve hoş görülmesi açısından bulunur (Rosenau 1998: 224). Bu anlamda postmodern toplum, “farklılıkların hoş görülmesine dayanır. Bu nedenle, özneler-arasılıktır gerektirir”; yani “diyalojiktir” (Murphy 2000: 183). Bu kavramla ifadeyle postmodern toplum, “farklılıklardan başka bir şeyden ibaret değildir. O nedenle, bu farklılıklar bir arada vardır. Ayrıca, bu farklılık noktaları birbirlerine bağlı oldukları için, bir içkin düzensizlik durumunun var olacağını söyleyemez” (Murphy 2000: 183). Farklılık, yan yana olmayı değil, bir arada, bireylerin/insanların birbirlerine bağlı olarak var olmasını gerektirir. Bu anlamda postmodernlere göre farklılık “ötekiliyi kabul etmez ve ötekiyle bütünleşme postmodern dünyadaki cemaatin mihenk taşıdır” (Murphy 2000: 184).

Bütün bu anlamları içerisinde postmodernler politikayı, politik eylemlerinde hiçbir şeyin açıklanmayacağını öne sürerek yönetimin, yalnızca söylem pratiklerinden ibaret olacak tarzda tespit edilebilecek kanaatine varmakta, bu nedenle insanların politik olmaktan başka hiçbir alternatifleri yokken devletin zarar görmesi mümkün olacağını vurgusunda bulunurlar (Murphy 2000: 184). Fakat postmodern siyaset genelde, “insanlarda iyiyi uyandırmayı, bilinç yükseltmeyi, kimlik siyasetini aratmayı ve marjinal konumdakilerin önüne yeni fırsatlar açmayı” amaçladığı için devletle daha az ilgilenmektedir; çünkü iktidarı ele geçirmek gibi bir arzuları olmadığından “mahallelerle, yerel, yöresel yapılar ve cemaatle daha çok ilgilenirler. Küçük güzeldir ve özerklik önarttır” (Rosenau 1998: 237).

insanların politik olması devleti zarara uğratabileceği gibi baklarıyla-bir arada oldukları baklarıyla-özgürce yüz yüze gelme, görüş noktalarını mübadele etme, hâkim politik gerçeklere alternatifler öne sürme imkânı veren yeni bir toplumsal düzen sağlar (Murphy 2000: 189). Hâkim politik görüşlere alternatifler sağlamak için, postmodernistlerin muhaliflerin/muhalif görüşlerin formasyonuna izin vermemekle kalmaz, aynı zamanda onları teşvik eder (Murphy 2000: 188). Bu türden bir teşvikin temelinde ise postmodernistlerin “geçmişin hem dogmatizmine hem de katı ideolojik standartlarına aykırı düzen bir görüş ve siyasi çok yönlülük vurgusu” yer almaktadır (Rosenau 1998: 235). Postmodernist düzenlerin yöntemi ortadan kaldırmaya yönelik bu ifadelerinin altında yatan temel unsur, bu düzeni ince tarzının arzu ettiği sonuç olan “hakiki plüralizm”dir. Bu sonuç ise radikaldir; “çünkü geleneksel realizme göre toplum-içi planlanmamış veya kendiliğinden bölünme, verimsizdir” (Murphy 2000: 189). Aynı zamanda kesinlik de imkânsız olduğu için “hakikat diye bir şey olmadığı için, bütün yorumlar ya da bu ölçüde ilginç olduğu için bütün görüşlerin ciddiye alınması

gerekti ini önerir; bu da radikal bir e itlikçili e yol açar ve siyasi katılımın geni lemesi için sürekli olarak yenilenen bir itki olu turur” (Rosenau 1998: 225-226). Bu türden bir katılım süreci içerisinde Üçüncü Dünya’nın konumu nedir? Postmodernizm her ne kadar Batılı siyasetin ve epistemolojinin temellerinin bir yapı-bozumu/yapı-çözümüne u ratılması dü üncesiyle iç içe görülmü olsa da Üçüncü Dünya’daki politik ve toplumsal hareketlerin postmodernizmin içerdi i gerek bir takım özellikler itibariyle gerekse de “modernli in Üçüncü Dünya’yı hayal kırıklı na” u ratımı olması nedeniyle, postmodernizmin “bütün o çe itlili i ve müsamahakârlı ı içinde geçmi e açıklayıcı bir gözle bakıp bugünü eklektik bir biçimde yeniden in a etmeye izin verir, hatta bunu te vik etti i” vurgulanır (Rosenau 1998: 245). Üçüncü Dünya olarak adlandırılan bölgelerde postmodern süreçler ile ilgili olarak ne türden geli meler ya anmaktadır sorusu, bu bölgelerin gerçek anlamda çe itlilik içerisinde yer aldıkları için bir sorunsal haline dönü türülebilir. Özellikle “Aydınlanma kar ıtı görü ler, anti-modern tavırlar, fundamentalist yerli maneviyata dönü , bilim kar ıtı duygular, modern teknoloji kar ıtı” tavırların bu bölgelerde ilgiyle kar ılanması onları her ne kadar çe itlilik içerisinde yer almasına olanak tanısa da, güç ili kisi ba lamında bu türden bir durumun saihli i tartışılabilir (Rosenau 1998: 246). Üçüncü Dünya’daki postmodernizm algılayı ı, bu noktada, çokkültürlülük taleplerinin de me ru bir dayana ı haline gelebilmektedir. Zira Üçüncü Dünya’daki postmodernistler “modernle e anlamlı olan Batı dü üncelerinin kendi yerli, özgün kültürlerinin saflı ı üzerinde yozla tırıcı bir etkide bulundu unu dü ünürler... Artık kaybedilmi olan kendi ilk(el) geleneklerinden de erli ve kutsal olan her eyi yeniden ele geçirmekten, sömürgeci güçlerin talep etti i her eyi reddetmekten ve onlarca yıllık Batı emperyalizminin olumsuzlayıp harap etti i her eyi geri almaktan söz ederler” (Rosenau 1998: 246). Bu ve benzeri ifadeleri Üçüncü Dünya özelinde algılamamak gerekir. Amerika’daki siyahların üniversitelerde e itim müfredatına yönelik ele tirilerinde de bu türden bir saiki gözlemlemek mümkündür. Postmodernizmin moderni alt etmenin bir yolu olarak geçmi in hatırlanmasını te vik etmesi olgusu ile ortaya çıkan ey, “geçmi in ço altılması ve gelenekselcili in basit bir yeniden olumlanması de il, niteliksel olarak yeni ve farklı bir eydir. Bu bazen modern olanla akıldı ı olanın tutarsız bir birle imini alır” (Rosenau 1998: 247) ve bazı durumlarda da ahlaki sorunlar yaratabilir; kadınların sünet edilmesi isteminin me ru sayılması örne inde oldu u gibi. Ancak postmodern durum, “me ruiyetler yitiminden söz etmektedir. Bu da ulus-devletin ve Refah Devletinin krizlerini beraberinde getirmektedir. 1990’ların ba nda ba layan mikro-milliyetçilikler ve ulus-devletlerin parçalanma ve bölünme halleri, Berlin Duvarı ve SSCB sonrası bir yeni siyasi haritalanmayı bize gösterdi; ancak bu durum, milliyetçiliklerin sonu olarak göstermedi kendini... Bosna krizi, srail ve Filistin krizi gibi, kız Kuleler ve Pentagon sonrası ‘medeniyetler çatı ması’ ekinde yeniden güncelle en dünyanın ‘antagonizmatik’ vaziyetinin çatı macı ruhu devam ettikçe, ‘kimliksizle me’ meselesinin önemini korudu u” (Akay 2002: 75) da bir gerçekliktir. Bunlar bir anlamda “atalara gönderimde bulunan köklere do ru giden modern özneye ait kimliklerimiz olarak bizi aynı zamanda çatı malara ba layan sabitliklerimiz gibi durmaktadır” (Akay 2002: 75). Zira, “farklılıklar üzerine kurulu olan ‘çokluk’ durumu, Marksist ikili toplumsallı ı oldu u kadar, Parsonsçu birlik sosyolojisini de tanıyamamaktadır. Parçalananan toplumun içinde ne ezen ve ezilenler ikili kar ıtlıklar ekinde çatalla maktadırlar ne de bütünlü e bilemektedirler... ktidarda bulunmadı ı gibi, belirli bir düzen içinde örgütlenmemi kalabalıklar” olarak çokluk ile “bunlar arasındaki güç ili kileri ‘çokluklar’ ekinde ve sabit de ildir” (Akay 2002: 75).

Postmodernizm ve Çokkültürlülük

Burada bir tekrardan kaçınmamak gerekirse, postmodernizm Aydınlanma dönüncesinin hayat verdiği modernizmi ele tiri ile vücuda geldi ifade edilebilir. Çünkü “Aydınlanmanın getirdi soyut etik kavramı, kendi zamanı için ilerici özellikler taşıyordu. Aydınlanmanın bireysel farklılıkları umursamayan kabala ve duygusal özneli akılcılıkla gizleyen vahşili, bireylere o zaman için siyasi pratik olarak, Prusyalı bir kontun o lu oldukları için de il, sadece insan oldukları için etik biçimde tanınma hakkı getiriyordu...günümüzün ço u postmodernistinde oldu u gibi belki daha farklı sebeplerle de olsa evrensel insan etik kavramı epeyce kulu ve tehlikeli bir kavramdı. Köktenci aydınlanma açısından artık siz, kilisenin, aristokrasinin veya edebî çevrelerin bir üyesi oldu unuzdan dolayı de il, sadece bu insan türünün üyesi oldu unuz için, sesinizi çıkarma, hakları tarafından tanınma ve dikkate alınma hakkına sahiptir” (Eagleton 2002: 205-206). Evrensel insan etik kavramı gerek postmodernistler gerekse de çokkültürlülük taraftarları açısından aydınlanma ve modernizme karşı geli tirilen önemli bir ele tiri dayanağı haline gelmiştir. Çünkü evrensel insan etik ve aynı zamanda evrensel yurttaşlık anlayışı “liberal-demokratik ulus-devletlerdeki üyeli tanımlamak için gerekli olan hakların ve statülerin etik ini ifade eder: ‘herkes için yurttaşlık ve herkesin benzer yurttaşlık sıfatına sahip olması’” (Joppke 2001: 431). Herkesin ulus-devlet yapılanması içerisinde benzer haklara ve görevlere sahip olması ile evrensel yurttaşlık niteliği bir anlamda bir söz uzatımı haline getirilmektedir, çünkü bireysel hak ve statülerin reddi anlamındaki evrenselcilik gerçekte yurttaşlık temelidir (Joppke 2001: 431). Evrensel insan hakları söylemi ile oluşturulan bireysel hak ve özgürlüklerin genel/büyük toplum içerisinde erimesi, bireysel hakların tanınmamasına kaynaklık etmektedir. Bu anlamda, postmodernistlerin bireysel farklılığı ve çeşitliliği vurgulaması, aynı zamanda çokkültürlülüğün farklılık söylemine de imkân tanımıştır. Çokkültürlülüğün söylemlerinden farklılıkların tanınması ya da etik ve farklılıklarımızla bir arada ya ama imkânı, postmodernistlerin modern ve aynı zamanda Aydınlanma paradigmasına getirmiş oldu u ele tiriyle yakından bağlantılıdır. Modern ulus-devletin evrensel yurttaşlık metaforunda gözlenen ve onun tarihsel arka planıyla gün yüzüne çıkan bireylerin/toplulukların etnik, dinsel, dilsel ve kültürel etik ine yönelik vurgusu, gerek postmodernistler tarafından gerekse çokkültürlülüğün savunucuları tarafından olumsuzlanmıştır. Postmodern kültür, “her türlü dünya görüşü, değer, norm, düşünce ve sembollerin var oldu u ve dolayısıyla insanın seçme özgürlüğünün artışı”nı vurgularken, bir anlamda modern ulus-devletin etikçi toplum tasavvurunu da alt-üst etmeye çalışmaktadır (Loo & Reijen 2003: 265). Ancak “1500’lerden itibaren ortaya çıktıklarıyla birlikte, modern ulus-devletler yurttaşları arasındaki etnisite sınırlarını aştıkça zorunda kalmış ve bunu ulusu bir süperetnos dönüştürerek yapmıştır. Ulus, bu nedenle, hem eski etnik ayrımların önemini reddetmiş ve bunları uzak ve karanlıkta kalmış devlet öncesi geçmişin bir mesafesi olarak göstermesiyle postetnik hem de ulusu yeni ve daha büyük bir etnos olarak göstermişinden süperetnos haline gelmiştir... Ancak ço u ulus-devlet bazı etnik grupları dâhil edip diğerlerini dışladıkları ve bazılarını imtiyaz tanıyıp diğerlerini marjinalleştirdikleri için bu projeyi tamamlamayı başaramadı. İşte tam da bu dışlama bazı halkları ‘azınlıklara’ dönüştürdü ve böylece ulus-devlet ve çokkültürlü proje arasındaki temel sorun ortaya çıktı” (Baumann 2006: 34-35). Ulus-devlet ile çokkültürlü proje arasında görülen bu türden bir sorun, postmodernistlerin özgürlükçü tavrıyla modernizm arasında görülen soruna da açıklık kazandırabilmektedir. Bu anlamda postmodernizm, “sadece çağdaş kültürün çok çeşitlilik arz eden bir yapıya sahip

oldu unu söylemekle kalmıyor, aynı zamanda bu çok çe itlili in ve ço ulculu un olumlu bir geli me olarak de erlendirilmesini de öneriyor. ‘Tek biçimlilik terörü’nün altında ezilmektense postmodernistler gelecekte herkesin kendine özgü bir hikâyesi, dü ünçe biçimi ve tarzı olmasının daha iyi olaca ina i aret ediyorlar” (Loo & Reijen 2003: 265).

Postmodernizmin siyaset anlayışı nda vurgulanan ve az öncede dile getirilen özgürle me dü ünçesinde özgürle en/özgürle ecek olan hangi topluluklardır? sorusu azınlıklar ve aynı zamanda Edward Said’in Do u nitelemesi ile Üçüncü Dünya’nın konumunu açıklamak için önemlidir. Üçüncü Dünya noktasında postmodernizmin “bütün o çe itlili i ve müsamahakârlı ı içinde geçmi e açıklayıcı bir gözle bakıp bugünü eklektik bir biçimde yeniden in a etmeye” izin verirken, Do u ve slam co rafyasında da aynı özellikler görülebilecek midir? Veya postmodernizmin modern Batı dünyasının dı nda kalanlara yönelik onların dü ünçe, kültür ve inanç boyutunda söz hakkı verme gibi bir durumu/sorunsalı bulunmakta mıdır? Bu durumla ba lantılı bir ba ka soru ise; Batının bu co rafyalar adına konu ma hakkı gerçek anlamda Batılı meta/büyük anlatıları ortadan kaldırmasıyla mı olanaklı hale bürünmekteydi? Batı’nın ötekileri sorunsalla tırma gibi bir derdi gerçekten var mı? Bu ve benzeri sorular bir dönem, ifade edilen co rafyalarda neredeyse kutsanmı olan postmodernizmin ötekiye kar ı bir özgürle meyi gerçekten içerip içermedi ini anlamak ve açıklamak için belirli bir öneme haizdi. Zira postmodernizmin meta/büyük anlatıları kabul etmemesi/reddetmesi özelinden hareketle anılan co rafyalardaki büyük anlatılara yönelik bir reddiyeyi de içermesi elden bile de ildi. “Postmodernizm ister siyasi, ister toplumsal nitelikli olsun bütün küresel, her eyi kapsayıcı dünya görü lerine meydan okur. Marksizmi, Hristiyanlı ı, Fa izmi, Stalinizmi, liberal demokrasiyi, laik hümanizmi, feminizmi, slam’ı ve modern bilimi aynı derekeye indirir ve bunların bütün sorunları önceden tahmin edip önceden belirlenmi cevaplar veren söz merkezci, a kın ve totalize edici üst-anlatılar olduklarını söyleyerek hepsini elinin tersiyle iter” (Rosenau 1998: 25). Tarihsel anlamda Said’in vurguladı ı üzere Batı tarafından bir söylem olarak in a edilen Do u’nun sahip oldu u dinsel, kültürel ve toplumsal arka planlardaki mevcut yapının, burada, büyük anlatılar olarak kabul edilerek ve her soruya verebildikleri bir cevabı oldu u dü ünülerek reddedilmesi durumu, farklı kültürlerin hangi özelliklerinin kabul edilebilece i sorusunu da ortaya koyar. u halde Do u’nun sayılan niteliklerinden daha çok onun egzotikli i ve otantikli i postmodernizm için daha önemli kılınmaktadır. Ziyaüddin Serdar’ın vurguladı ı üzere “postmodern yazılarda ve dü ünçelerde yaygınla tırılan, Batılı ve Batılı olmayan arasındaki fikir akı ının e it düzeyde oldu u ve bunun en kötü ihtimalle kültür zenginli ine en iyi ihtimalle kültür ve geleneklerin sentezine götürece i iddiası, zandan ibarettir. Bununla birlikte kültürel fikir ve ürünlerin akı ı, tıpkı mal ve e ya akı ı gibi Batı’dan Üçüncü Dünya’ya do ru tek yönde gerçekleşmektedir. Hiç kimse evrensel sahnede Hintli Michael Jackson, Çinli Madonna, Malezyalı Arnold Schwarzenegger, Faslı Julia Roberts, Filipinli New Kids on the Block, Brezilyalı Shakespeare, Mısırlı Barbara Cartland, Tanzanyalı Cherris, Nijeryalı Dallas ve ilili Wheels of Fortune ya da Çin operası, Urdu iiri, Mısır tiyatrosu vs. göremez. Dünya tiyatrosu kesinlikle Batılı tiyatrodur; Batı’nın iktidarının, prestijinin ve denetiminin sahneye konulmasıdır. Arada sırada Batılı olmayan ki iler de bu sahnede görünseler de, bu onların egzotikli inden ya da Batılı fikir ve ülküleri benimsemelerinden ya da Batılı bir amaca hizmet etmelerindedir. Batılı olmayan kültürel eserler Batı’da görüldü ü zaman onlara kar ı ya bo sembollerini çesine ya da etnik bir modayımı çasına davranılır” (Serdar 2001:

38-39). Serdar bu noktada Batıya ele tırel bir tavrı takınan ender dü ünürlerden biridir; onun di er ayrııcı özelli i ise köken bakımından Batılı olmayan ancak Batılı kurumlarda yeti mi bir birey olarak, bu kurumları yo un bir ele tiriye tabi tutmu olmasıdır. Ziyaüddin Serdar'ın postmodernizmin özgürle meci tavrının çokkültürlü bir ortam yaratmasına ili kin de üpheleri bulunmaktadır. Ona göre "çokkültürlülük ve ço ulculuk kandırmacasının örtüsünü açarak postmodernizmin, gerisinde sadece baskıcı ve adaletsiz ekonomik-kültürel yapı ve iktidarlar bıraktı mı görmek gerekir. Tüm kültür ve gelenekleri tek bir alana indirgeyen postmodernizm, çokkültürlülük aldanması ve yanılması yaratır. Bizim aynı ehirde Çin, Türk, Hint ve Küba yemekleri yiyebiliyor olmamız çok kültürlü bir toplumda ya ıyor oldu umuz anlamına gelmez. Gerçek çokkültürlülük, e it iktidar ve fırsat payla ımına dayanır" (Serdar 2001: 8). Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus bulunmaktadır. Bu husus ise Batı'yı topyekün reddetme üzerine kurulu bir felsefenin ortaya çıkarılabilmesi olasılığıdır. Serdar postmodernizmi ele tirirken çıkı noktası olarak aldı ı büyük anlatıların nihai analizde sıkıntılar yarataca ı vurgusu do rudur; fakat ilerleyen a amalarda totolojik bir olumsuzlamanın da olası vurguları ile postmodernizm ele tirisinin anlam ve içeri inin kaçırılması olaca ı ihtimali de bulunmaktadır. Çokkültürlülük taraftarlarına göre- özellikle Taylor ve Kymlicka-e it fırsat payla ımının çokkültürlülük söylemi içerisinde yer alması gerekti i vurgulanmaktadır. E it iktidarın ise nasıl ve hangi yönde gerçekle tirilebilece i de hali hazırda çokkültürlülük tartı maları arasında yer almaktadır. Bu anlamda Serdar'ın postmodernizme yönelik ele tırel tavrının çokkültürlülük ile ilgili yapılacak dü z bir okumayla bile gerek fırsat e itli i gerekse de iktidar payla ımı noktalarında sorunsalların mevcut oldu u, ancak Batı'nın dü ünsel, politik ve kültürel arka planları ba lamında bunları tartı abilir olmasının da büyük bir fırsat oldu u gözlerden kaçmaması gereken vurgular arasında yer almalıdır.

Sonuç

Çokkültürlülük teorik ve pratik anlamda farklılıklar sergileyebilen bir yapıya sahiptir. Teorik anlamda kavram, farklılıkların sahip oldu u dilse, dinsel ve kültürel aidiyetliklerinin "tanınması" üzerine kuruludur. Tarihsel anlamda çokkültürlülük dü üncesini uygulama alanına dahil edebilen Batılı ülkelerde farklı de erlendirmeler söz konusu olabilmistir. Kıta Amerikası'ndaki uygulamada var olan ulusal ve etnik azınlıkların farklılıklarının siyasi düzlemde sayılan aidiyetliklerinin tanınması üzerine odaklıyken, Kıta Avrupasında ise göçmenlerin farklılıkları ile ilgilidir. Ancak yine de kavram olarak çokkültürlülük farklılıkların tanınmasının diyalojik ili ki içerisinde gerçekle mesini öngörmektedir. Kavramın tartı ılmasını sa layan bir takım sosyal, dü ünsel ve siyasi etmenlerin oldu u sosyolojik bir gerçekliktir. Bu ba lamda kavramın dü ünsel anlamda tartı ılabilir olmasındaki ana etmenlerden biri ve en önemlisi postmodernizmdir. Postmodern dü üncenin temel sayıtlılarının çokkültürlülük kavramının teorik anlamda anla ılabilir kılınmasında etkin bir role sahip bulunmaktadır. Özellikle postmodernizmin siyaset ile ili ki düzeyi içerisinde ele alınan iktidar ve iktidar yapıları odaklı ele tirileri ile yerel özelliklerin kendilerini büyük toplum içerisinde gösterebilmesi, ötekinin özel alandan daha çok toplumsal alanda görünür hale getirilebilmesi vb. noktalarda önemli bir a amayı te kil etmektedir. Ancak yine de sonuç olarak postmodernizmin Batı'nın Aydınlanmadan kökenlenen ve modern dü üncenin olu masında katkıları görülen meta/büyük anlatıların ele tirisi ile ba layan ve siyaset aya ıyla da özellikle Marksizm, Sosyalizm ve liberalizm gibi politik

formasyonları ve pratikleri kritize eden, bireylerin, grupların, toplulukların özgürlükleri ve yine bireysel kimliklerin ön plana çıkarılmasını, bireysel/topluluksal farklılıkların kabulü ve tanınması, bu farklılıkların etimsel kodlar içerisinde dile getirilmesi üzerine vurguları ile ön plana çıkan söylemsel arka planları çokkültürcülük tartışmalarına kaynaklık etmiştir.

Kaynaklar

- AKAY A. (2002) "Yapısalcılık Sonrasına Yeniden Bir Bakış", *Doğu-Batı Dergisi*, Y. 5, S. 19, (Temmuz 2002), ss. 65-78.
- BAUMAN Z. (2002) "Modernite Postmodernite ve Etik", çev. Aytaç Yıldız, *Doğu-Batı Dergisi*, Y. 5, S. 19, (Temmuz 2002), ss. 51-61.
- BAUMANN G. (2006) *Çokkültürlülük Bilmecesi*, çev. İdil Demirakın, Ankara: Dost Kitabevi.
- DOYTCHEVA, M. (2009) *Çokkültürlülük*, çev. Tuba Akıncılar Onmu, İstanbul: İletişim Yayınları.
- EAGLETON T. (2002) "Benlik Aynılık ve Farklılık", çev. M. Ali Soruklu, *Doğu-Batı Dergisi*, Y. 5, S. 19, (Temmuz 2002), ss. 203-208.
- GELLNER E. (1994) *Postmodernizm, İslam ve Üs*, çev. Bülent Peker, Ankara: Ümit Yayınları.
- HELER, A. - FEHER F. (1993) *Postmodern Politik Durum*, çev. İdris Argın, Ankara: Öteki Yayınları.
- HOLLINGER R. (2005) *Postmodernizm ve Sosyal Bilimler*, çev. Ahmet Cevizci, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- JOPKE C. (2001) "Multicultural Citizenship: A Critique", *Arch.Europ.Sociol.*, XLII, 2, pp. 431-447.
- KALE N. (2002) "Modernizmden Postmodernist Söylemlere Doğru", *Doğu-Batı Dergisi*, Y. 5, S. 19, (Temmuz 2002), ss. 29-49.
- LOO Hans Van Der; REIJEN Williem Van (2003) *Modernleşmenin Paradoksları*, çev. Kadir Canatan, İstanbul: İnsan Yayınları.
- MURPHY J. W. (2000) *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri*, çev. Hüsamettin Arslan, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- ROSENAU P. M. (1998) *Post-Modernizm ve Toplum Bilimleri*, çev. Tuncay Birkan, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- RYAN M. (1999) "Postmodern Siyaset", *Modernite versus Postmodernite*, der. Mehmet Küçük, Ankara: Vadi Yayınları.
- SAID E. (1998) *Oryantalizm*, çev. Nezih Uzel, İstanbul: İrfan Yayınevi.
- SERDAR Z. (2001) *Postmodernizm ve Öteki: Batı Kültürünün Yeni Emperyalizmi*, çev. Gökçe Kaçmaz, İstanbul: Söylem Yayınları.
- WEST D. (1998) *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, çev. Ahmet Cevizci, İstanbul: Paradigma Yayınları.